

Нагорний В.С.

студент;

Маслій Н.Д.

кандидат економічних наук, доцент,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Система вищої освіти є основою людського розвитку та прогресу суспільства, яка здійснює вплив на соціальний, політичний, духовний та культурний розвиток суспільства і є одним з провідних інструментів, що сприяють економічному зростанню. Саме тому вищу освіту вважають «двигуном розвитку» в сучасній економічній системі, основним складовим елементом якої є вищі навчальні заклади, що вирішують важливі питання щодо професійної підготовки фахівців, забезпечення інтелектуального, морального, економічного розвитку суспільства та особистості. На даний час, успішне функціонування вищих навчальних закладів є неможливим, оскільки фінансування вищої освіти в Україні не здійснюється у повному обсязі. Проблема об'єктивного визначення обсягів фінансування залишається актуальною, оскільки нормативний метод фінансування освіти створює передумови для раціонального використання коштів державного бюджету і забезпечення якості підготовки спеціалістів на рівні вимог освітнього стандарту.

Аналіз наукової літератури показав, що вітчизняні вчені дедалі більше приділяють уваги дослідженню даної проблематики. В Україні дослідженням теоретичних та практичних аспектів фінансування вищої освіти займалися наступні автори: В. Андрущенко, Й. Бескида, В. Боброва, Є. Бойко, Т. Боголіб, О. Василик, Д. Грішнова, М. Євнух, В. Євтушевський, І. Каленюк, К. Корсак, В. Кремень, В. Куценко, О. Навроцький, Ю. Ніколенко, С. Ніколаєнко, К. Павлюк, О. Падалко, О. Сидоренко, А. Чухно, Г. Штейн, В. Юхименко, В. Яблонський та ін. Високо оцінюючи вклад українських авторів у вирішення питань фінансування діяльності вищих навчальних закладів, слід звернути увагу на об'єктивну необхідність подальшого дослідження проблемних питань заданої теми.

Метою даної роботи є дослідження стану та тенденцій фінансового забезпечення системи вищої освіти в Україні в умовах реформування.

Сьогодні вища освіта в Україні знаходиться в процесі трансформації, що зумовлено як світовими тенденціями (в т.ч. становлення економіки знань, інформаційного суспільства, нові вимоги

виробництва до освітнього капіталу), так і реформаційними перетвореннями в державі та українському суспільстві.

Згідно з новим Законом України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року, вища освіта визначається як сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти [1].

Загальною ознакою для країн із ринковою економікою стала різноманітність джерел фінансування освіти та використання кредитних ресурсів. В умовах трансформаційної економіки та обмежених доходів більшості сімей переважають форми державного фінансування. Перешкодою фінансовій допомозі освіті з боку підприємств та фінансових структур є непрозорість бюджетного процесу як на рівні окремих навчальних закладів, так і на рівні району чи міста.

Державне фінансування вищої освіти

- Асигнування центрального уряду (державного бюджету), місцевого уряду (місцеві бюджети) виділені на основі бюджетних запитів, кошторисів та нормативів.
- Додаткові асигнування на специфічні програми, заходи (наприклад, програма підтримки кращих студентів, кредитування навчання).
- Фінансування центральними органами виконавчої влади.

Недержавне фінансування вищої освіти

- Кошти, одержані за навчання, підготовку підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів відповідно до укладених договорів.
- Плата за надання додаткових освітніх послуг.
- Кошти, одержані за науково-дослідні роботи (послуги) та інші роботи, виконані навчальних закладом на замовлення підприємств, установ, організацій та громадян.
- Доходи від реалізації продукції навчально-виробничих майстерень, підприємств, цехів і господарств, від надання в оренду приміщень, споруд, обладнання.
- Дотації з місцевих бюджетів та дивіденди від цінних паперів.
- Валютні надходження та добровільні грошові внески, матеріальні цінності, одержані від підприємств, установ, організацій, окремих громадян, інші кошти.

Рис. 1. Джерела фінансування вищих навчальних закладів

Фінансування вищої освіти в Україні здійснюється за допомогою кошторисно-бюджетного методу. Тобто державний вищий навчальний заклад (ВНЗ) здійснює свою діяльність на основі кошторису, який дає йому право на отримання доходів та повноваження щодо здійснення видатків, визначає обсяг та напрямки використання коштів для виконання визначених функцій та досягнення поставлених цілей. Згідно

закону України «Про вищу освіту» фінансування вищої освіти в Україні здійснюється за рахунок різноманітних джерел, які поділяють на державні та недержавні [1; 2] (рис. 1).

В Україні переважає державне фінансування вищої освіти, що в основному здійснюється за рахунок бюджетних коштів. Тим часом, в країнах з розвинутою ефективною ринковою економікою, в процесі саморозвитку соціально-економічної системи, склалася структура спільного державно-підприємницького фінансування вищої освіти, особливо в частині технічного та технологічного оснащення навчального процесу і виконання наукових досліджень. Причому ця система будується на комплексі мотивацій, які забезпечують її вигідність, корисність як для держави та підприємницьких структур, так і для суспільства в цілому.

Таблиця 1

Основні показники рівня фінансування освіти в різних країнах

Показники	Україна	Росія	США	Німеччина	Франція	Японія	Китай	Індія	Польща
ВВП на душу населення, дол. США	7519	25411	55805	46893	41181	38054	14107	6162	26455
Загальні витрати на освіту, % ВВП	5,3	4,1	5,4	4,6	5,9	3,8	4	3,2	5,1
Державні витрати на вищу освіту, % ВВП	1,6	1,2	1,0	1,1	1,3	0,5	-	1,3	1,1
Загальні витрати на освіту на душу населення, дол. США	664,8	813,1	2515,7	1721,8	2021,1	1283,8	300,8	106,8	1015,3
Витрати на одного студента за рік, дол. США	3 121	7 749	29 201	15 711	14 642	15 957	-	-	19 269
Кількість ВНЗ в країні, од.	803	689	3301	250	586	721	1135	579	286
Чисельність населення, осіб	46,6 млн.	142 млн.	316 млн.	80 млн.	65 млн.	127 млн.	1,3 млрд.	1,2 млрд.	38 млн.

Джерело: [3]

Загальноприйнятою є практика, коли обсяг фінансування освіти встановлюють у відсотках від ВВП. Однак цей показник має пряму

залежність від рівня розвитку економіки країни: чим більша величина ВВП, тим більший обсяг фінансових ресурсів має вища освіта. Тому, незважаючи на те, що номінально затрати на освіту в Україні мають високий рівень в порівнянні з іншими країнами, фактичні суми загальних витрат на освіту на душу населення є низьким (табл. 1).

За результатами аналізу статистичних даних за 2012–2015 роки (табл. 2), можна зазначити, що фінансування вищої освіти зі зведеного бюджету України збільшилось із 29335,9 млн. грн у 2012 році до 30003,1 млн. грн у 2015 році. Варто також зазначити, що зростання видатків зведеного бюджету спостерігалось протягом усього аналізованого періоду, проте динаміка не мала тенденції до рівномірного зростання – найбільше зростання спостерігалось у 2015 році, а от найменше у 2014 році. Із проаналізованих даних видно, що обсяг бюджетного забезпечення вищої освіти у відсотках до ВВП не має стабільної тенденції до зростання, оскільки у 2015 році він нижчий, ніж у 2012-2014 роках і складав лише 1,6%. Загалом цей показник відповідає світовим тенденціям фінансування вищої освіти. Щодо 2016 року, то видатки на вищу освіту є досить розпорошені [4], це пов'язано з децентралізацією влади в Україні та наданням ВНЗ більшої автономії. Тому не є доцільним порівнювати показники видатків бюджету попередніх періодів з показниками 2016 року.

Таблиця 2

Обсяги бюджетного забезпечення вищої освіти

Показники	Роки			
	2012	2013	2014	2015
Видатки зведеного бюджету на вищу освіту, млн. грн	29335,9	30003,1	28343,0	30980,0
Видатки у % до видатків на освіту	28,9	28,4	28,5	27,13
Видатки у % до загальних видатків зведеного бюджету	6,0	5,9	5,6	4,56
Видатки у % до ВВП	2,0	2,1	1,8	1,6

Джерело: [5]

Отже, сьогодні фінансове забезпечення вищої школи в Україні є незбалансованим та не відповідає сучасним вимогам. Вища освіта в Україні все ще перебуває під загрозою руйнування (мають місце непродумані дії щодо її реформування, безконтрольна комерціалізація). В результаті ослаблення державної підтримки Україна втрачає передові позиції щодо рівня освіченості громадян, відбуваються скорочення масштабів і зниження якості підготовки й ефективності використання науково-педагогічних кадрів, помітно погіршилися умови для творчої

роботи вчених та викладачів, а також реальні бюджетні асигнування на вищу освіту не відповідають вимогам і нормам законів України.

Тому з метою стабілізації галузі, необхідно вжити рішучих заходів щодо збільшення та диверсифікації фінансування вищої освіти в Україні, а відтак удосконалити науково-методичне забезпечення освітнього процесу та створити умови для проведення фундаментальних та прикладних досліджень у ВНЗ, які в свою чергу виступатимуть додатковим джерелом фінансування вищої освіти в Україні, довести фінансування освіти до 10% від ВВП; посилити контроль уряду за виконанням у повному обсязі норм Конституції України, вимог законів України «Про освіту» і «Про вищу освіту» та інших нормативно-правових актів, що стосуються сфери вищої освіти, щоб не допустити безконтрольної комерціалізації вищої освіти та активізувати пошук альтернативних джерел фінансування ВНЗ, тобто інвесторів зацікавлених у сучасній вищій освіті.

Список використаних джерел:

1. Чала Н.Д. Бюджетна система : навч. посіб. / Н.Д. Чала, Л.В. Лазоренко. – К. : Знання, 2010. – 223 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uchebnikionline.ru>
2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
3. OECD [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/>
4. Аналітичний центр CEDOS. Когут І., Стадний Є. Бюджет освіти та науки 2016: що прийняли депутати / І. Когут, Є. Стадний. Бюджет освіти та науки 2016: що прийняли депутати [Електронний ресурс]. – <http://www.cedos.org.ua/uk/osvita/biudzheth-osvity-ta-nauky-2016-shcho-pryinialy-deputaty>
5. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>